

4.1 Gamtiškoji lietuvių pasaulėjauta

 1 užduotis. Perskaitykite Lietuvos kultūros veikėjų mintis apie gamtą bei lietuvių pasaulėjautą ir papildykite sakinius.

„Senoji lietuvių pasaulėjauta buvo persmelkta pagarba gamtos gyvasčiai. Žmogus, ieškantis tik ekonominės naudos iš supančios gamtos, yra apgailėtinas; jis nevertas lietuvių vardo...“

Libertas Klimka, etnologas

„Gamtą yra mūsų gimtyje, tą sako ir kalba: *gimti, gymis, giminė, gamta, gamas*. Esame giminiški iš pačios gamtos; gamtojautą galime suvokti ir kaip tos giminystės žymę. <...> Gamtojauta bendriausia prasme reiškia gamtos jautimą, jautimus ir pajautimus, jų išsiplėtojimus žodyne, kasdienybėje, šventėse, kūryboje. <...> Gamtinis laukas plačiausias, visur (ir savyje pačiuose) susitinkame su gamta. Žmogus yra gamtos, gamtiškas.“

Viktorija Daujotytė, literatūrologė

„Mūsų protėvių <...> pasaulėžiūros, pasaulėjautos, o kartu ir prigimtinės religijos centre buvo Gamta. <...> Žmogaus jausena pirmiausia buvo kreipiama ne į sąmonę ir protą, bet į tyrančią Gamtą.“

Romualdas Grigas, sociologas

„Tam, kuris gyvena peizaže, jokių knygų nereikia. Pati gamta yra knyga. Veikianti labiau nei raidės.“

Sigitas Geda, poetas

„Mes esame miško tauta, todėl gamtos ritmas mums yra savas. Jis apsprendžia mūsų vidaus gyvenimą ir mūsų kūrybą. Savo viduje mes esame išlaikę tą pirmąją gamtos nekaltumą, kuris yra pagrindas sveikai tautos ateičiai. <...> Mūsų kūryba yra akustinė, nes miške mes išmokome klausyti ir išgirsti.“

Antanas Maceina, filosofas

„Gamtą – tai ne tik didelė ir beveidė biosfera. Tai ir medis prie tavo ir mano namų, tame medyje švilpaujantis varnėnas, žolė, kurios žalumą rudenį užkrenta lapų geltonis. Sliėkas, šliaužiantis per tavo ir mano taką. Nukirsk medį, ir nebebus nei lapų geltonio, nei varnėno giesmės. Išasfaltuok taką prie namų – nebebus žolės nei sliėko. Pasaulis, kuris yra arčiausiai tavęs, taps skurdesnis.“

Alis Balbierius, poetas ir fotografas

„Gamtą yra visuma, o žmogus su savo civilizacija yra tik dalis. Supratęs, kad jo dalis yra menkesnė už visumą, jis sugebės išlikti. Nes gamtoje atskiros gyvybės rūšys sparčiai nyksta. O žmogus taip pat yra atskira biorūšis, kuri privalo prisitaikyti prie visumos. Jeigu neprisitaikys, ilgainiui tai vis labiau atsisuks prieš patį žmogų.“

Česlovas Kalenda, filosofas

„Lietuvių liaudies kultūra susikūrusi ant gamtos civilizacijos pagrindo.“

Jurgita Treinytė, tautodailininkė

4.1 Gamtiškoji lietuvių pasaulėjauta

„Šalia mūsų rymo Motulė Gamta. Parašiau „šalia“ ir iš karto supratau, kad negerai. Ne šalia, o mumyse. Kaipgi šitaip – mumyse? Bent jau lietuviams ir kitoms senoms tautoms netinka sakyti, jog Gamta, mūsų gyvenimo ir veikimo erdvė, yra šalimais. Tiesa, yra viena, o gal kelios priežastys, dėl kurių taip galime tvirtinti: Gamta abejinga mūsų mirčiai ir mūsų gyvenimui. Netiesa, kad medžiai ir paukščiai, dangus ir žemė liūdi žmogui numirus. Jie šalti ir abejingi. Bet tai mokslinė, juridinė ar medicininė tiesa, o tikinčiam, o šviesiam, tauriam, doram žmogui Gamta visuomet yra sesuo, dalis jo paties.“

Sigitas Geda, poetas

1. Pasak etnologo Liberto Klimkos, senoji lietuvių pasaulėjauta _____
2. Anot literatūrologės Viktorijos Daujotytės, kalba patvirtina, kad _____, o gamtojauta yra _____
3. Filosofo Antano Maceinos teigimu, gamtos ritmas lietuviams savas, nes _____, o lietuvių kūryba yra garsinė, t. y. akustinė, nes _____
4. Poetas ir fotografas Alis Balbierius pastebi, kad gamta – tai _____, bet ir _____
5. Sociologas Romualdas Grigas teigia, kad _____
6. Filosofas Česlovas Kalenda tvirtina, kad žmogus nėra visuma – jis tik _____
7. Poeto Sigitos Gedos manymu, jokių knygų nereikia tam, kuris _____, nes _____
8. Tautodailininkės Jurgitos Treinytės įsitikinimu, _____
9. Pasak Sigitos Gedos, lietuviams ir kitoms senoms tautoms netinka sakyti, kad _____, iš tiesų gamta yra _____

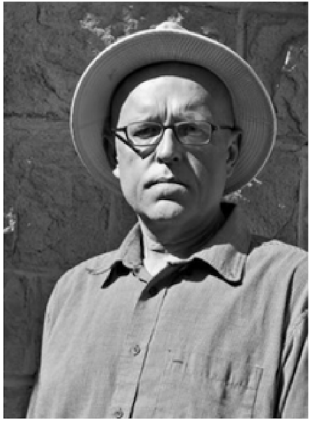
2 užduotis. Dirbdami poromis pasamprotaukite, ar ir kaip pasikeitė gamtiškoji lietuvių pasaulėjauta. Kodėl?

3 užduotis. 1–3 sakiniiais apibendrinkite, ką lietuviams reiškė ir reiškia gamta.

4.1 Gamtiškoji lietuvių pasaulėjauta

4 uždutis. Susipažinkite su lietuvių rašytojo Sauliaus Tomo Kondroto pristatymu. Perskaitykite jo novelės „Kolekcionierius“ ištrauką ir bendradarbiaudami pasirinktu būdu atsakykite į klausimus, atlikite uždutis.

Saulius Tomas Kondrotas.
Asmeninio albumo
nuotrauka

Saulius Tomas Kondrotas (1953) – lietuvių prozininkas, scenaristas. Gimęs Kaune, Vilniaus universitete studijavo psichologiją ir filosofiją, dirbo redaktoriumi, dėstytoju. 1986 m. emigravo į Vakarų. Nuo 2004 m. gyvena Jungtinėse Amerikos Valstijose. S. T. Kondrotas yra vienas svarbiausių savo kartos rašytojų, lietuvių prozos modernizatorius. Mitinį, fantastinį pradą sujungęs su moderniomis pasakojimo strategijomis, jis laikomas svarbiausiu magiškojo realizmo lietuvių literatūroje atstovu. Išleistos prozos knygos: „Pasaulis be ribų“ (1977), „Įvairių laikų istorijos“ (1989), „Kentauro herbo giminė“ (1989), „Meilė pagal Juozapą“ (2004), romanai „Žalčio žvilgsnis“ (1979), „Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą“ (1985). Kūryba išversta į vokiečių, vengrų, latvių, prancūzų, serbų, suomių, lenkų ir kt. kalbas. 2020 m. rašytojas pelnė Nacionalinę premiją už pasaulį be ribų literatūroje.

Pagal Lauryną Katkų „Kondrotas“

Kolekcionierius

Vieną rytą, padavęs draugui pusryčius, sėdėjau ir varčiau kažkokią dienraščio skelbimų skyrių. Tarp įvairių žinučių <...> pasitaikė viena, pro kurią iš pradžių aš praslydau akimis, bet paskui sugrįžau prie jos ir perskaičiau įdėmiau, nes man pasirodė, kad joje yra korektūros klaida. Žinutė skambėjo šitaip:

Parduodama kolekcija. Saulėlydžiai.
Kreiptis adresu:iki 19 val.

Mat iškart aš pamaniau, kad žodis „Saulėlydžiai“ reiškia adresą, kuriuo pirkėjai turėtų kreiptis. <...> Išplėšiau žinutę ir įsidėjau į kišenę. Šiaip sau. Neketindamas vėliau kada prie jos grįžti. Taip kaip žmonės daug negalvodami įsimeta kišenėn keistos formos akmenuką, nors jis niekuomet nebus jiems reikalingas.

Praėjo keletas mėnesių. <...> Buvo vėlyvas ruduo, kai kartą, nebeprišimenu koku reikalu vedinas, atsidūriau tame miesto kvartale, kuriame buvo ir gatvė, skelbta laikraščio žinutėje. Jokios kolekcijos man nereikėjo, ir aš pagalvojau, jog tik pereisiu ta gatve ir įdomumo dėlei pasižiūrėsiu į namą, kuriame gyvena skelbimo savininkas.

Namą radau nesunkiai. <...> Ketvertas vyrų tamsiai pilkais kombinezonais stengėsi išnešti pro duris masyvią spintą. Jiems vadovavo maždaug trisdešimties metų aukštas šviesiaplaukis vyras. <...>

Keletą minučių aš stovėjau, žiūrindamas tą grupę, kol vyras su švarku pamatė mane. Jis priėjo artyn ir paklausė:

– Jūs ieškote Grikonio? <...> Jis mirė pereitą savaitę. <...>
Paėmė mane už alkūnės:

4.1 Gamtiškoji lietuvių pasaulėjauta

- Eime vidun. Parodysiu, kur šitai sudėta. Buvo prigrūstos visos spintos, tad mes sukrovėm viename kambaryje. Ketinau išmesti, todėl krovėm, kaip pakliuvo. Jo buvo sudėta labai tvarkingai. Nemaniau, kad kam viso to prireiks. Jūs galit pasiimti. Pinigų man nereikia. Vis tiek būčiau išmetęs. Tik turėsit skubiai išgabenti. Dar šiandien. <...>

Turiu pasakyti, kad tai, ką pamačiau, mane nuvylė. Nieko sąmoningai nesitikėdamas, vis dėlto širdies gilumoje laukiau išvysiąs šį tą įdomaus. Na, kokią nors kolekciją, tegul degtukų etikečių ar bent jau sakų. Bet tai, kas buvo suversta kambaryje, nė iš tolo nepriminė kolekcijos. Ten buvo krūvos sulankstytų skardinių nuo marmelado, patamsėjusių ir parudavusių senų kartoninių pakelių nuo kavos surogatų, juodo stiklo butelių <...> ir tamsiu popieriumi apklijuotų stiklainių. <...>

- Štai jie, - pakartojo vyras, stovėdamas man už nugaros ir žiūrėdamas į kambarį pro mano petį.

- Kas?

- Saulėlydžiai. <...>

Atsidusau, susiieškojau peilį, atidariau skardinę ir atšlijau. Kambarį užpildė sidabrinė šviesa. Daiktai ištirpo. Mačiau priešais save dangaus kraštą ir besileidžiančią saulę. Svetima, nepažįstama vietovė, nušviesta raudonų, bronzinių spindulių. Panašiai atsispindi krosnies liepsna sidabrinuose induose. Keletas gelsvo porceliano debesų, sustingusių virš horizonto, avietinis saulės diskas dangaus dugne. Dangus, viršuje žalias kaip ką tik prasikalusi žolė, kiek žemiau prinokusių kriaušių spalvos, kuri skleidėsi į kažkokius žiburiuojančius atšvaitus nelyginant šviesos blyksniai krištolo stiklinėje su arbata. Oras tyras ir vaiskus, tačiau viskas apgaubta vos juntamo nuovargio. Vos vos.

Tai iš tiesų buvo saulėlydis. Jis truko neilgai, keletą minučių, kol saulė nusileido. Uždariau skardinę ir nusviedžiau žemėn. Buvau apkvaitęs. <...>

Visas dėžes man pavyko peržiūrėti maždaug per mėnesį. <...> Negalėjau įsivaizduoti, kaip anksčiau nepastebėdavau saulės laidos. Ir dar: tas žmogus, Grikonis, sudaręs šią kolekciją, nuolat buvo su manim. Aš pažinau jį taip, kaip pažįstu save. Nors jis buvo miręs ir palaidotas, tarp mūsų nusidriekė tvirta auksinė gija. Bene tvirčiausia iš visų, kokios mane su kuo jungė. Aš sprendžiau apie jį iš to, kaip saulėlydžiai buvo parinkti, kokių spalvų, linijų ir nuotaikų. Kai kurie saulėlydžiai man nelabai patiko, kiti labiau, trečiais aš žavėjausi kaip tobulais kūriniais. Ir visa tai leido man pažinti Grikonį. Lig tol niekuomet nebuvau pagalvojęs, kad apie žmogų galima spręsti iš to, kokie saulėlydžiai jam patinka. Nežinodamas smulkmenų, galėjau išgyventi to žmogaus vienatvę kaip savo paties (pats aš niekad nepatyriau tokio jausmo), išgyventi jo jausmus ir rūpesčius, nuo kurių jis jau seniai išsivadavo visam laikui. <...> Atsitiktinių saulėlydžių ten nebuvo. Visi turėjo kažkokią prasmę. Reikėjo ją tik įžvelgti. <...>

Pasaulis man įgavo naują, neregėtą gylį ir erdvę. <...>

Ilgainiui man ėmė nebepakakti to, ką turėjau. Panorau turėti kažką savo. Savo paties. Vis dažniau ir dažniau pagalvodavau apie tai, kol, pats to nepastebėdamas, apsisprendžiau. Prisikroviau lagaminą tuščių arbatos skardinių, pasiėmiau keletą nemokamų atostogų ir išvažiauvau į tas vietas, kur, tikėjausi, saulėlydžiai bus labai gražūs. Pasirinkau pietų Lietuvos ežerus, nors niekad nebuvau ten buvęs. Ežerai man patikdavo nuo seno. Trys dienos buvo debesuotos, bet ketvirtoji išaušo visai neblogo, ir vakarop aš susiruošiau. Prisipažinsiu, jog labai baiminausi, ar man kas išeis. Ir iš tiesų pirmieji bandymai buvo nekokie, tačiau greit supratau, kur mano klysta. Reikia ne šiaip žiūrėti į besileidžiančią saulę. Reikia IŠGYVENTI. Visus savo jausmus ir mintis sukonzentruoti į vieną – saulėlydį. Čia ir glūdi visa paslaptis, nes ne į kiekvieną saulėlydį gali taip įsijausti. Kitas sunkumas – kad per vieną dieną gali pamatyti tik vieną saulėlydį. Antrą sykį jis jau nebeprisikartos. Tad jokių kelių mėginimų čia būti negali. Arba tau pavyko, arba ne. Ir viskas.

4.1 Gamtiškoji lietuvių pasaulėjauta

Nuo anų laikų praėjo penkiolika metų, ir galiu sakyti, jog mano viltys išsipildė. Metai iš metų aš kaupiau savo rinkinį, kiekvieną laisvą dieną ieškodamas saulėlydžių. Atrinkinėjau, kai ką palikdamas, kai ką atmesdamas, kol mano asmeninė kolekcija tapo graži, tvarkinga ir kompaktiška. Galima sakyti, aš pasidariau šio kiek neįprasto dalyko virtuozas. Vos žvilgtelį į saulėlydį ir jau žinau, ko jis vertas, tiks ar netiks mano kolekcijai.

Štai jau dveji metai, kai aš pensijoje, tad patys suprantate, nebe už kalnų mano paties saulėlydis, kurį regėsiu tik sykį, tačiau jo negalėsiu įtraukti į savo kolekciją. Dabar aš visą laiką važinėju ir vaikščioju po kraštą. Kai kuriose vietose mane jau pažįsta, ir vaikai siūlosi panešėti skardines. Jie nežino, kodėl aš vis čia, kas mane atgabena į apylinkes, bet, galimas daiktas, kada nors aš jiems paaiškinsiu tatau. Turbūt paaiškinsiu ir papasakosiu visa, ką žinau apie saulėlydžius ir apie pasaulį. Kaskart sunkiau man eiti apsikrovus savo saulėlydžiais, nelyginant senovėje vaikščiojusiems po kaimus žiurkiagaudžiams, vadinamiems „vengrais“. Sunkiau su kiekviena diena. Galimas daiktas, kad aš taip pat įsigėsiu parduoti kam savo kolekciją, nors greičiausiai padovanosiu tinkamam žmogui. Nenustebkit tuomet užtikę laikraštyje nedidelį skelbimą:

Parduodama kolekcija. Saulėlydžiai.

Tai būsiu aš.

Klausimai ir užduotys

Saulius Tomas Kondrotas „Meilė pagal Juozapą“

1. Kas skatina novelės pasakotoją ieškoti kolekcijos? Kaip jis jaučiasi ją išvydęs?
2. Kokį vaizdą jis pamato ir ką pajunta atidaręs skardinę?
3. Novelės pasakotojas – miesto žmogus. Ką jis išgyvena ir supranta, tyrinėdamas saulėlydžių kolekciją? Kaip pasikeičia jo požiūris į pasaulį ir žmones?
4. Kodėl pasakotojas neapsiriboja svetimų saulėlydžių peržiūra?
5. Žavėtis Grikonio kolekcija yra viena, o rinkti savąją – kas kita. Ką turėjo suprasti novelės pasakotojas, kaupdamas savąjį saulėlydžių rinkinį?
6. Remdamiesi žodynu (žr. *Naudingos nuorodos: Frazeologijos žodynas*), paaiškinkite frazeologizmus *ne už kalnų* ir *mano paties saulėlydis* (žr. *saulė leidžiasi*).
7. Kaip atsitiktinumas – laikraščio vartymas – pakeitė, nulėmė novelės žmogaus gyvenimą? Ko jis išmoko ar buvo išmokytas?
8. Kokį įsivaizduojate šiuo rinkiniu susidomėjusį žmogų (tai nepaprasta asmenybė, keistuolis, filosofas, pamišėlis, nepaprastų potyrių ieškotojas ar kt.)? Kodėl?
9. Kaip saulėlydžiai paveikia istorijos pasakotoją?
10. Suformuluokite pagrindinę novelės mintį.
11. Ką apie neįprastą kolekciją manote jūs? Kokias akimirkas gamtoje, jūsų manymu, verta kolekcionuoti?

4.1 Gamtiškoji lietuvių pasaulėjauta

5 uždutis. Dar kartą peržvelkite tą novelės ištraukos dalį, kur aprašomas saulėlydžio stebėjimas, ir parašykite instrukciją, kaip reikia žiūrėti į besileidžiančią saulę.

Instrukcija

Kaip stebėti saulėlydį?

6 uždutis. Apibendrinę skaitytą tekstą, 3–5 sakiniais pasamprotaukite, kodėl reikia stebėti gamtą ir pasaulį.

Rašymui

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 evenly spaced lines across the page.